

มาตรฐานการรู้สารสนเทศ: ความจำเป็นสำหรับประเทศไทย

นงเยาว์ เปสกมลบุตร*

การรู้สารสนเทศ (Information Literacy: IL) เป็นประเด็นที่บรรณารักษ์และบุคคลในวิชาชีพสารสนเทศให้ความสนใจตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เนื่องจากพัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศ และตั้งแต่ปี 1974 เป็นต้นมา บรรณารักษ์ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้มากขึ้น และมีการศึกษาวิจัยในประเด็นนี้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และออสเตรเลีย ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ให้ความสนใจกับเรื่อง “การรู้สารสนเทศ” มากกว่าประเทศอื่นๆ และมีหลายหน่วยงานที่ทำงานด้านนี้ ซึ่งส่วนมากเป็นสมาคมทางด้านห้องสมุดและสมาคมทางการศึกษา เช่น สมาคมห้องสมุดอเมริกัน (ALA) สมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัยแห่งสหรัฐอเมริกา (ACRL) สมาคมเทคโนโลยีทางการศึกษานานาชาติ (ITEA) สมาคมอุดมศึกษาอเมริกัน (AAHE) และสมาคมด้านสารสนเทศทางเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (ISTE) โดยมีการยอมรับว่า การรู้สารสนเทศเป็นทักษะที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21

สำหรับคำและความหมายของการรู้สารสนเทศนั้น มีการใช้คำและให้คำจำกัดความที่แตกต่างกันไป เช่น บางครั้งใช้คำว่า Information Literacy บางครั้งใช้คำว่า Information Competency หรือบางครั้งใช้คำว่า Information Skills แต่คำว่า Information Literacy เป็นคำที่ใช้แพร่หลายมากที่สุด ส่วนในการให้คำจำกัดความหมายของการรู้สารสนเทศ นั้น ไม่ได้ให้เดี่ยวๆ แต่มักจะกล่าวรวมกับคน นั่นคือ การเป็นผู้รู้สารสนเทศ ซึ่ง สมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัยแห่งสหรัฐอเมริกา (Association of College and Research Library, ACRL) ได้ให้ความหมายว่า การเป็นผู้รู้สารสนเทศ คือ “การที่บุคคลนั้นสามารถตระหนักว่าตนเองต้องการสารสนเทศและมีความสามารถในการระบุตำแหน่งที่อยู่ของสารสนเทศ ประเมินสารสนเทศ และใช้สารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการตั้ง National Forum on Information Literacy ขึ้นในปี ค.ศ. 1989 และ Institute for Information Literacy ในปี ค.ศ. 1998 และมีการกำหนดมาตรฐานทางการรู้สารสนเทศขึ้นมา 2 มาตรฐาน คือ มาตรฐานการรู้สารสนเทศในระดับโรงเรียน และมาตรฐานการรู้สารสนเทศในระดับอุดมศึกษา มาตรฐานทั้ง 2 มาตรฐานมีรายละเอียดดังนี้

* นักวิจัย สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี

มาตรฐานการรู้สารสนเทศในระดับโรงเรียน

สมาคมบรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนอเมริกัน (American Association of School Librarians – AASL) ได้กำหนดมาตรฐานการรู้สารสนเทศ 9 ประการสำหรับนักเรียน (The Nine Information Literacy Standards for Student Learning) ซึ่งได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ.1998 ใน Information Power : Building Partnership for Learning มาตรฐานทั้ง 9 มาตรฐานนี้ถูกจัดอยู่ใน 3 กลุ่ม คือ

การรู้สารสนเทศ (information literacy) ประกอบด้วยมาตรฐานดังนี้

มาตรฐานที่ 1 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศ สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

มาตรฐานที่ 2 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศ สามารถประเมินสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณ

มาตรฐานที่ 3 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศ สามารถใช้สารสนเทศได้อย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ การเรียนรู้อย่างเสรี (independent learning) ประกอบด้วยมาตรฐานดังนี้

มาตรฐานที่ 4 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศจะเป็นผู้เรียนรู้อย่างเสรีและติดตามค้นหาสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับความสนใจส่วนตัวได้

มาตรฐานที่ 5 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศจะเป็นผู้เรียนรู้อย่างเสรี มีความซาบซึ้งในวรรณคดี และงานสร้างสรรค์อื่นๆที่แสดงออกผ่านสารสนเทศ

มาตรฐานที่ 6 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศจะเป็นผู้เรียนรู้อย่างเสรี และพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญในการค้นหาสารสนเทศและการสร้างความรู้ การรับผิดชอบต่อสังคม (social responsibility) ประกอบด้วยมาตรฐานดังนี้

มาตรฐานที่ 7 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศเป็นผู้ที่อุทิศตนต่อสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญของสารสนเทศที่มีต่อสังคมประชาธิปไตย

มาตรฐานที่ 8 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศเป็นผู้ที่อุทิศตนต่อสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้ รวมทั้งมีจริยธรรมในการใช้สารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐานที่ 9 นักเรียนผู้รู้สารสนเทศเป็นผู้ที่อุทิศตนต่อสังคมและชุมชนแห่งการเรียนรู้และเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มในการศึกษาและสร้างสารสนเทศ

มาตรฐานการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา

สมาคมห้องสมุดวิทยาลัยและวิจัยแห่งสหรัฐอเมริกา (Association of College and Research Library, ACRL) ได้กำหนดมาตรฐานด้านการรู้สารสนเทศในระดับอุดมศึกษา (Information Literacy

Competency Standards for Higher Education) ขึ้นมาในปี 2000 โดยได้นำเสนอมาตรฐานการรู้สารสนเทศของนักศึกษาไว้ 5 มาตรฐาน ดังรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานที่ 1 นักศึกษาสามารถกำหนดลักษณะและขอบเขตของสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างชัดเจน

มาตรฐานที่ 2 นักศึกษาสามารถเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

มาตรฐานที่ 3 นักศึกษาสามารถประเมินสารสนเทศและแหล่งที่ผลิตสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณ รวมทั้งสามารถบูรณาการสารสนเทศที่คัดเลือกแล้วเข้ากับระบบฐานความรู้และค่านิยมของตนเองได้

มาตรฐานที่ 4 นักศึกษาในฐานะบุคคลและสมาชิกของกลุ่มต่างๆ สามารถใช้สารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

มาตรฐานที่ 5 นักศึกษามีความเข้าใจในประเด็นด้านเศรษฐกิจ กฎหมาย และสังคมที่แวดล้อมสารสนเทศรวมทั้งผลที่เกิดจากการใช้และการเข้าถึงสารสนเทศอย่างถูกต้องทั้งทางจริยธรรมและกฎหมาย

โดยในแต่ละมาตรฐานจะมีดัชนีชี้วัดการดำเนินงาน (performance Indicator) และมีดัชนีวัดผลลัพธ์ที่ตามมา (outcomes) อีกด้วย

มาตรฐานการรู้สารสนเทศของ ACRL นี้มีการนำไปประยุกต์ใช้หลายระดับ เช่น ในระดับรัฐ (เช่นที่ Colorado, Wisconsin and Oregon) และระดับอุดมศึกษา (เช่น King's College, University of Louisville, University of Washington, University of Iowa) และยังมีสถาบันเกี่ยวกับการประกันคุณภาพหลายแห่ง ได้นำเอามาตรฐานนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นเกณฑ์หนึ่งในการประเมินสถานศึกษา เช่น Middle States Commission on Higher Education, New England Association of Schools and Colleges เป็นต้น นอกจากนี้มาตรฐานนี้ยังได้รับการแปลและนำไปใช้ในหลายประเทศ เช่น ฟินแลนด์ เยอรมัน และสเปน บางประเทศ เช่น ฟินแลนด์ ได้นำเอามาตรฐานของ ACRL ไปพิจารณาใช้ร่วมกับโมเดลของอังกฤษคือ SCONUL เพื่อให้เหมาะสมกับระบบการศึกษาของประเทศตน

โมเดลการรู้สารสนเทศในประเทศไทย

ในประเทศไทย สมาคม SCONUL (Society of College, National and University Libraries) ได้พัฒนาโมเดลของการรู้สารสนเทศขึ้นมาแทนการกำหนดเป็นมาตรฐานเหมือนในประเทศสหรัฐอเมริกา โมเดลนี้เรียกว่า Seven Pillars of Information Literacy ซึ่งได้กำหนดทักษะ 7 ด้านของการเป็นผู้รู้สารสนเทศ คือ

1. ความสามารถในการตระหนักว่าตนเองต้องการสารสนเทศ
2. ความสามารถในการแสดงให้เห็นความแตกต่างของวิธีการระบุช่องว่างทางสารสนเทศ
3. ความสามารถในการสร้างกลยุทธ์ในการกำหนดแหล่งที่เก็บสารสนเทศ
4. ความสามารถในการกำหนดที่เก็บและเข้าถึงสารสนเทศ
5. ความสามารถในการเปรียบเทียบและประเมินสารสนเทศที่ได้รับจากแหล่งสารสนเทศต่างๆ
6. ความสามารถในการจัดการ ประยุกต์ และแลกเปลี่ยนสารสนเทศกับผู้อื่นอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆกัน
7. ความสามารถในการสังเคราะห์ และพัฒนาสารสนเทศที่มีอยู่ ไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

มาตรฐานการรู้สารสนเทศในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

ออสเตรเลีย โดย คณะกรรมการบรรณารักษ์อุดมศึกษา (Council of Australian University Librarian – CAUL) ได้นำเอามาตรฐานของ ACRL ไปประยุกต์ใช้ในปี ค.ศ.2001 โดยเปลี่ยนคำว่า นักศึกษา (student) เป็น บุคคลทุกคน (person) ซึ่งหมายรวมถึง อาจารย์ นักศึกษา และผู้ใช้ทั่วไปด้วย และได้เพิ่มมาตรฐานที่ 7 ขึ้นมาในมาตรฐานฉบับแรก (version 1) นั่นคือ มาตรฐานที่กำหนดว่า “ผู้รู้สารสนเทศ ตระหนักดีว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองนั้น ต้องมีทักษะด้านการรู้สารสนเทศ”

อย่างไรก็ตาม ในมาตรฐานฉบับที่ 2 (version 2) ซึ่งเผยแพร่ในปี ค.ศ. 2004 ได้ยกเลิกมาตรฐานข้อนี้ และยังสามารถเปลี่ยนชื่อจากคำว่า มาตรฐาน (standard) มาเป็นคำว่า กรอบโครงสร้าง (framework) โดยได้กำหนดในกรอบโครงสร้างว่า บุคคลผู้รู้สารสนเทศ มีลักษณะดังนี้

สามารถตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศรวมทั้งสามารถกำหนดลักษณะและขอบเขตของสารสนเทศที่ต้องการได้

สามารถค้นหาสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สามารถประเมินผลเชิงวิเคราะห้กับสารสนเทศและกระบวนการค้นหาสารสนเทศที่ต้องการได้
สามารถจัดการกับสารสนเทศทั้งที่ค้นหามาได้ หรือที่สร้างขึ้นใหม่

สามารถประยุกต์ใช้สารสนเทศเดิมที่มีอยู่เข้ากับสารสนเทศใหม่ เพื่อสร้างแนวความคิดใหม่ หรือสร้างความเข้าใจใหม่ได้

สามารถใช้สารสนเทศด้วยความเข้าใจ และยอมรับในประเด็นทางด้านวัฒนธรรม จริยธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย และสังคมที่แวดล้อมขณะใช้สารสนเทศนั้นๆ ได้

นอกจากนี้ยังมีรายงานการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศในประเทศอื่นๆ เช่นกัน เช่น แคนาดา จีน ญี่ปุ่น เม็กซิโก นามิเบีย สิงคโปร์ และอาฟริกาใต้ ดังนั้นจะเห็นว่า ในยุคแห่งความก้าวหน้าด้านสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์และสื่อดิจิทัล ซึ่งทำให้สารสนเทศมีจำนวนมากมายมหาศาล และมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตในยุคนี้ ทำให้ประเด็นเรื่องการรู้สารสนเทศของแต่ละบุคคล เป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะบุคคลที่ไร้ซึ่งทักษะในการเป็นผู้รู้สารสนเทศ บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่เสียเปรียบในการดำรงตนในสังคมยุคดิจิทัลอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น จึงควรมีการบูรณาการทักษะด้านการรู้สารสนเทศนี้เข้าไปในระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา เพื่อที่จะปลูกฝังให้ประชาชนทุกคนมีทักษะด้านการรู้สารสนเทศตั้งแต่เยาว์วัยซึ่งจะติดตัวไปตลอดชีวิต

ถึงเวลาแล้วหรือยัง ที่พวกเราบรรณารักษ์และผู้ทำงานด้านสารสนเทศในประเทศไทย จะหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องของมาตรฐานการรู้สารสนเทศ ตลอดจนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่องเสียที !

บรรณานุกรม

- Association of College and Research Libraries. (2000). **Information literacy competency standards for higher education**. Retrieved November 15, 2006, from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.cfm>
- Australian and New Zealand Institute for Information Literacy. (2004). **Australian and New Zealand Institute for information literacy framework: Principles, standards and practice**. Retrieved October 31, 2007, from <http://www.anziil.org/index.htm>.
- Saunders, Laura. (2007). Regional accreditation organization's treatment of information literacy: Definitions, collaboration, and assessment. **Journal of Academic Librarianship**, 33(3), 317-326.
- Virkus, Sirje. (2003). Information literacy in Europe: A literature review. **Information Research**, 8(4), 48.

